

The Restoration Process of Pha Lau Weaving Culture of Ban Wang Arb Chang Community Enterprise Group, Chiang Khan District, Loei Province

*Thairoj Phoungmanee¹, Marisa Phiromtan De Bels²,
Charuwan Rakmanee³ and Kotchasi Charoensuk⁴*

*Faculty of Humanities and Social Sciences^{1, 4} and
Faculty of Science and Technology^{2, 3}
Loei Rajabhat University*

Received: January 9, 2023

Revised: May 2, 2023

Accepted: May 22, 2023

Abstract

This research aimed to 1) Study the context and culture of wheel weaving in Ban Wang Aab Chang, Chiang Khan District, Loei Province. and 2) the restoration process of the Pha Lau weaving culture of Ban Wang Arb Chang Community Enterprise group, Chiang Khan District, Loei Province. The target group were 22 informants, including knowledgeable and weavers. Interviews, focus group conversations, and meetings were research tools for data collection. The qualitative data were analyzed using content analysis, whereas quantitative data were descriptive statistics. The results were as follows. 1) Pha Lau is Wang Arb Chang village culture inherited from ancient times. On the fabric, patterns are imprinted using Kep Khid technique. One to three weavers weave the five designs of Pha Lau in five to fifteen days. Pha Lau is a bed covering material intended for special occasions that has not been woven for over eight decades. Therefore, the group desires to restore Pha Lau weaving to preserve and make revenue for the members. The revitalization process of Pha Lau Culture consisted of (1) exchanging and learning Pha Lau culture, (2) finding way for revitalization guidelines of Pha Lau Culture, (3) participating with community, researchers, and

government sectors in planning, (4) implementation of revival, (5) following-up and evaluating the revitalization processes by members and networks, and (6) developing Pha Lau as needed by the target group.

Keywords

restoration process, Pha Lau, community enterprise group, Ban Wang Arb Chang

กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ไทยโรจน์ พวงมณี¹, มาริษา ภิรมย์แทน เดอ เบลส์²,

จารุวัลย์ รักษ์มณี³ และ ศุภสิทธิ์ เจริญสุข⁴

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย^{1, 4}

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย^{2, 3}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อบ้านวังอาบช้าง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และ 2) กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายคือผู้รู้และผู้ปฏิบัติการทอผ้าจำนวน 22 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม และการประชุม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลเชิงปริมาณโดยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) การทอผ้าลื้อเป็นวัฒนธรรมของบ้านวังอาบช้างที่มีมาแต่โบราณเป็นการทอด้วยการเก็บจิตให้ลวดลายผ้ามีลักษณะนูน โดยผ้าลื้อ 1 ผืน มี 5 ลวดลาย ใช้ช่างทอ 1 - 3 คน มีระยะเวลาทอ 5 - 15 วัน ผ้าลื้อเป็นผ้าที่ใช้ปูที่นอนใช้ในโอกาสพิเศษ ปัจจุบันไม่มีการทอมากกว่า 80 ปี กลุ่มต้องการรื้อฟื้นการทอผ้าลื้อขึ้นมาใหม่เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาไปสู่การสร้างรายได้ และ

2) กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อมีดังนี้ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (2) การหาแนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (3) การวางแผนการดำเนินการร่วมกับชุมชน นักวิจัยและภาครัฐ (4) การดำเนินการรื้อฟื้น (5) การติดตามและประเมินผลการรื้อฟื้นจากสมาชิกและเครือข่าย และ (6) การพัฒนารูปแบบผ้าลื้อตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

คำสำคัญ

กระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม, ผ้าลื้อ, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน, บ้านวังอาบช้าง

บทนำ

การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมของมวลมนุษยชาติที่มาจากความต้องการใช้ผ้าในการดำเนินชีวิต มนุษย์แต่ละพื้นที่มีรูปแบบและวิธีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันจึงปรากฏเป็นลวดลายและคุณลักษณะของผ้าทอเฉพาะขึ้น ซึ่งทักษะการทอผ้าของช่างทอเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่มีการอนุรักษ์และการพัฒนารูปแบบผ้าทอให้เหมาะสมกับยุคสมัยและตรงตามความต้องการของผู้ใช้ผ้าทอเป็นอย่างดี (Bamroongboon & Potiwan, 2020, pp. 117-126) วัฒนธรรมการทอผ้าของจังหวัดเลยในอดีตนั้นมียุทธจักรวรี โดยผู้ทอมีบทบาทสำคัญในการทอผ้าเพื่อใช้ในวิถีชีวิตเช่นกลุ่มทอผ้าบ้านสูงที่ทอผ้าซิดมุกเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ของกลุ่มที่อพยพมาจากหลวงพระบาง สปป.ลาว กลุ่มทอผ้าบ้านนาอ้อทอผ้าลายชั้นผสมซิดมุกสำหรับใช้ในงานบุญ และการทอผ้าใช้ในพิธีกรรม เช่นการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่มีการทอผ้านางหาญสำหรับใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย ปัจจุบันผ้าทอจังหวัดเลยถูกส่งเสริมจากภาครัฐเพื่อการยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าให้สามารถแข่งขันในระดับประเทศได้ ด้วยการพัฒนาด้านทั้งทางของวัตถุดิบ การคิดสรรวัสดุและกระบวนการทอผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืน (Chaipratoom, 2013, pp. 129-156)

ภูมิปัญญาการทอผ้าของจังหวัดเลยได้สอดแทรกนัยยะของวิถีชีวิตองค์ความรู้ ทักษะ การแก้ปัญหา คติ ความเชื่อและแรงบันดาลใจของช่างทอผ้าแต่ละคนผสมผสานลงบนผืนผ้า เพื่อการบอกเล่าเรื่องราวและแสดงตัวตนผ่านรูปแบบและทักษะการทอผ้าที่มาจากความปรารถนาให้ผ้าของตนและหมู่บ้านมีความแตกต่าง สวยงามกว่าช่างทอที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ช่างทอจึงคิดค้นเทคนิควิธีการทอผ้า การออกแบบลวดลายให้มีอัตลักษณ์เฉพาะเพื่อ

ห้วงผลด้านความโดดเด่น และการยอมรับจากคนอื่น ๆ (Buakeaw, 2015, pp. 59-82; Pipitkul, 2016, pp. 56-67; Saeng-iam, 2021, pp. 1-12) ดังนั้น ช่างทอที่เชี่ยวชาญจึงมีทักษะการพัฒนาเทคนิคการทอและรูปแบบผ้าทอให้มีความละเอียดและประณีตทุกขั้นตอน (Keawban, Prayongtrap, & Udomtawi, 2019, pp. 71-85)

บ้านวังอาบช้างเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตตำบลเขาแก้ว อำเภอยะบะ จังหวัดเลย มีอายุมากกว่า 100 ปี แต่เดิมนั้นมีชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงได้ย้ายมาตั้งหลักแหล่ง 3 ครอบครัว ต่อมาชาวบ้านจากบ้านนาข้าวได้ย้ายเข้ามาในพื้นที่เพื่อจับจองที่ดินทำไร่ทำนา จึงทำให้ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะแรกตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “วังเหียบกลอย” โดยนำชื่อต้นกลอยที่มีอยู่มากในพื้นที่มาตั้งชื่อ ส่วนชื่อหมู่บ้านวังอาบช้างนั้นได้มาจากการที่พระยาศรีธรราชดา เจ้าเมืองเชียงคาน ได้เดินทางมาเที่ยวป่าพร้อมบริวารและได้มาพักอยู่ที่ริมหนองน้ำหรือวังน้ำ ซึ่งเห็นว่าหนองน้ำมีความลึกพอที่จะนำช้างมาลงอาบได้ จึงได้เรียกบริเวณนี้ว่า “วังอาบช้าง” ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าชื่อเป็นสิริมงคลจากการที่เคยมีเจ้านายมาเยือน จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น “บ้านวังอาบช้าง” และใช้มาจนถึงปัจจุบัน (Chomphol, A., Phoungmanee, T., April 8, 2022) ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีประเพณีการสักการะเขาแก้วอันเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่หล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นความเชื่อท้องถิ่น จัดขึ้นช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปี มีเจ้าเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและชาวบ้านจะร่วมกันขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาแก้วให้ปกปักรักษาลูกหลานในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข ฝนตกตามฤดูกาลและผลผลิตมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านนั้นยึดแนวทางฮัตสึบองคองสิบสี่ ชาวบ้านใช้เวลาว่างทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่และการทอผ้าด้วยฝ้ายที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนาและบริเวณบ้านมาเป็นวัสดุ

การทอ ปัจจุบันช่างทอได้เปลี่ยนไปใช้ฝ่ายโรงงานและเส้นด้ายที่มีจำหน่ายในตลาดมาทำการทอ เนื่องจากมีความสะดวกและรวดเร็ว ส่วนผ้าทอของกลุ่มที่ทอขายมีดังนี้ ผ้าพื้น ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ และทอผ้าตามสั่งจากกลุ่มทอผ้าที่อยู่ใกล้เคียง ส่วนปัญหาคือผ้าทอขาดอัตลักษณ์และมีรูปแบบที่ไม่น่าสนใจ

จากการลงพื้นที่บ้านวังอาบช้างพบว่ากลุ่มต้องการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อที่มีร่องรอยการทอมากกว่า 80 ปี เป็นผ้าทอที่ใช้เทคนิคการเก็บขิด เดิมมีการทอในครัวเรือนโดยการทออาจใช้ช่างทอคนเดียว หรือใช้ช่างทอ 3 คนที่เป็นคนในครอบครัวมาร่วมมือกันทอ ซึ่งช่างทอแต่ละคนจะมีหน้าที่แตกต่างกันเช่น เป็นผู้กระทบ ผู้เก็บขิด หรือผู้สอดกระสวย โดยคุณค่าจากการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจะทำให้กลุ่มมีความโดดเด่น เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่มีรูปแบบการทอแตกต่างจากการทอผ้าของกลุ่มอื่น (Chomphol, A., Phoungmanee, T., April 8, 2022) สอดคล้องกับ Duangwiset (2019, pp. 38-75) ที่กล่าวว่า การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าแบบดั้งเดิมให้ได้กลับมาทอใหม่อีกครั้งจะทำให้กลุ่มมีผ้าทอที่มีอัตลักษณ์สามารถนำไปสร้างจุดขายให้กับกลุ่มได้ ส่วนปัญหาการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อคือ การขาดความรู้และความเข้าใจในการทอแบบขิดลวดลาย เนื่องจากขาดการสืบทอดมาเป็นเวลานาน และช่างทอที่มีทักษะล้มหายตายจากไป ขาดวัสดุอุปกรณ์สำหรับการทอ โดยที่การรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากกลุ่มเองด้วยการสร้างการตระหนักรู้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาผ้าทอที่เป็นรูปธรรมสำหรับนำไปต่อยอดทางเศรษฐกิจต่อไป (Hussadin, 2016, pp. 74-88)

อย่างไรก็ดี วัฒนธรรมการทอผ้าล้อของบ้านวังอาบช้างเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้น ฐานของการรื้อฟื้นจะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขของชุมชนและสภาพการณ์ของกลุ่มทอผ้าและแนวคิดการมีส่วนร่วม (Phayakprakhon, 2015, pp. 16-24) เนื่องจากผ้าล้อเป็นผ้าทอที่ต้องใช้เทคนิคการเก็บขิดให้ลวดลายบนผ้ามีลักษณะสูงขึ้นมาจากระนาบของผ้า จากนั้นจึงนำไปเย็บขอบผ้าทุกด้านด้วยผ้าฝ้ายทอมือสีแดง ดังนั้น กระบวนการรื้อฟื้นจึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติการทอที่ช่วยทำให้รูปแบบและเทคนิคของผ้าทอได้สืบทอดและคงอยู่ต่อไป (Bamroongboon, & Potiwan, 2020, pp. 117-126) ทั้งนี้ ผ้าทอที่จะมีการรื้อฟื้นและพัฒนาขึ้นมากจะช่วยสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มได้ โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนร่วมกันอย่างชัดเจน (Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk, 2022, pp. 59-96) นอกจากนี้ ผลจากการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้เห็นถึงการพัฒนาที่สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐและกลุ่มวิสาหกิจทอผ้าในจังหวัดร่วมกัน อันจะทำให้กลุ่มเกิดศักยภาพภาพของการอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าและการนำผลผลิตจากการพัฒนาไปสู่การจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมาวัฒนธรรมการทอผ้าล้อที่เคยมีมาในอดีตของบ้านวังอาบช้างเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยสื่อสารอัตลักษณ์และรสนิยมของชุมชนทอผ้า ปัจจุบันผ้าล้อเป็นโบราณที่มีอยู่ของกลุ่มได้ถูกกระแสของการท่องเที่ยวดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและผู้สนใจให้เดินทางเข้ามาชื่นชมและสัมผัสถึงคุณค่าความงามอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าล้อ ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม

อันจะส่งผลดีต่อกลุ่มในการสร้างรายได้ มีทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม มีทักษะการทอมากขึ้น โดยเฉพาะทำให้กลุ่มมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน วางแผนการพัฒนาศักยภาพตนเองและการขับเคลื่อนวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทและวัฒนธรรมการทอผ้าที่บ้านวังอาบช้าง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

บททวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการรื้อฟื้นและการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นบ้าน

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนและมวลมนุษยชาติ โดยมีช่างทอผ้าเป็นผู้ใช้ทักษะและความเชี่ยวชาญในการสร้างรูปแบบของผ้าทอให้มีความงามและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ (Chantang, 2021, 55-86) ผ้าทอพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบันถูกผลิตซ้ำผ่านช่างทอมาอย่างต่อเนื่อง มีทั้งการทอสืบทอดแบบเดิม หรือการพัฒนาใหม่ อย่างไรก็ตาม ผ้าทอพื้นบ้านถูกช่างทอขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้งานในพิธีกรรมหรือใช้สนับสนุนการดำเนินชีวิตให้สะดวกสบายขึ้น สำหรับผ้าทอพื้นบ้านที่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบันนั้นถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทั้งด้านความงามและด้านราคาในแง่ของ

สิ่งหายาก ทำให้ผู้สนใจผ้าทอโบราณได้แสวงหาเพื่อการเก็บสะสมสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนสมัยใหม่ต่อไป อย่างไรก็ตาม ผ้าทอพื้นบ้านโบราณในทุกพื้นที่ล้วนประสบปัญหาด้านช่างทอที่มีอายุมากขึ้น ขาดการสืบทอดโดยลูกหลานที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เนื่องจากกระบวนการทอยากและซับซ้อนจึงส่งผลกระทบต่อสถานะเสี่ยงต่อการสูญหายไป รวมทั้งการเลิกล้มอาชีพการทอผ้าไปประกอบอาชีพอื่นแทน เช่นเดียวกับทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านด้วย (Phayakprakhon, 2015, pp. 16-24) อย่างไรก็ตาม ผ้าทอพื้นบ้านถือว่าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่สามารถสื่อสารรากเหง้าของบรรพบุรุษ รสนิยม ความเชื่อความศรัทธา ทักษะและประสบการณ์สอดแทรกลงบนผืนผ้า ผลสำเร็จของผ้าทอย่อมสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าที่ควรเก็บรักษาไว้ให้คนรุ่นลูกหลานได้เรียนรู้ (Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk, 2020, pp. 59-96)

ดังนั้น แนวทางการรื้อฟื้นผ่านการผลิตผ้าทอโบราณจึงต้องอาศัยการขับเคลื่อนอย่างมีระบบ มีการกำหนดแผนงาน และเป้าหมายที่ชัดเจน มีการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกกลุ่มได้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะการเกิดผ้าทอรูปแบบใหม่ที่สามารถสื่อสารเรื่องราวของชุมชนที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาทางสังคมและพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าในช่วงเวลานั้นอย่างมีความหมาย (Bamroongboon, & Potiwan, 2020, pp. 117-126) ดังนั้น ผ้าทอแต่ละผืนจึงเป็นผลผลิตของกระบวนการขุดเกล้าทางสังคม ที่สะท้อนภูมิหลังวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของครอบครัวและสังคม (Chaipratoom, 2013, pp 129-156) โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีบทบาทสำคัญของสถาบันครอบครัวที่ต้องมีการทอผ้าไว้ให้สมาชิกในครัวเรือนได้ใช้ ดังนั้น ความคิดและความต้องการให้คนในครอบครัวได้ใช้ผ้าที่มีความสวยงามจึงเกิดขึ้นจากความมุ่งมั่น ขยันตั้งใจ อดทนและพยายามสร้างสรรค์การทอผ้าให้มีอัตลักษณ์

และประณีตจึงเกิดขึ้น ซึ่งผลจากพฤติกรรมการทอผ้าจึงช่วยขัดเกลา
ความเป็นผู้หญิงให้อ่อนโยน ละเอียดอ่อน ประณีตแก่ผู้พบเห็น (Buakeaw,
2015, pp. 59-82) กล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ใหม่ของช่างทอพื้นบ้านผ่าน
กิจกรรมการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพ
การคิด การวางแผน การปฏิบัติบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า
(Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk, 2022, pp. 59-96)

แม้ว่าการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจะเป็นการดำเนินการทำให้
สิ่งที่เคยมีและหายไปแล้วกลับมามีคุณค่าในช่วงเวลาและบริบทใหม่ทางสังคม
อีกครั้งหนึ่งก็ตาม)Kongpan, Jittima, & Khaenamkhaew, 2018, pp.
133-142) แต่กระบวนการรื้อฟื้นจะช่วยสร้างฐานการคิดและสร้างแรง
บันดาลใจให้กับช่างทอระหว่างการพัฒนาด้วยการร่วมกันค้นหาเทคนิค
วิธีการใหม่มาสร้างผ้าทอให้แตกต่างไปจากเดิม (Pipitkul, 2016, pp. 56-67(
โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะการคิด การออกแบบการทอแบบมีส่วนร่วมด้วย
การเรียนรู้จากผ้าทอต้นฉบับ เมื่อมีการฝึกฝนด้วยการทอซ้ำก็ช่วยให้ช่างทอ
ชำนาญ จนนำไปสู่การสร้างต้นแบบและพัฒนาผ้าทอรูปแบบใหม่ได้อย่างมี
คุณภาพ ดังนั้นความสำเร็จจากการรื้อฟื้นปลายทางจึงนำไปสู่การยกระดับผ้า
ทอพื้นบ้านให้มีราคาสูงด้วย)Bamroongboon, & Potiwan, 2020,
pp. 117-126(ดังนั้น การรื้อฟื้นและการขับเคลื่อนวัฒนธรรมการทอผ้าทอ
โบราณด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายความร่วมมือทั้ง
ภาครัฐและเอกชนจึงส่งผลประสบความสำเร็จและความยั่งยืน
)Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk, 2022, pp. 59-96(

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน

การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มถือว่าเป็นกระบวนการบริหารจัดการที่ทำให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ โดยที่การขับเคลื่อนกลุ่มจะใช้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งการบริหารจัดการ การตลาดและการพัฒนาศักยภาพของผ้าทอให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ซื้อเป้าหมาย ส่วนเป้าหมายปลายทางคือกลุ่มที่มีความเข้มแข็งและผ้าทอมีคุณภาพ (Kasemsuk, 2018, pp. 169-186) การใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องเริ่มจากกิจกรรมการสร้างความตระหนักรู้ร่วมกัน มีการสะท้อนสภาพและปัญหาอย่างตรงไปตรงมา เพื่อร่วมกันค้นหาวิธีการพัฒนากลุ่มและผ้าทออย่างสร้างสรรค์และเต็มศักยภาพ โดยมีการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของกลุ่มด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการดำเนินการผ่านกิจกรรมการฝึกอบรม และการศึกษาดูงานย่อมทำให้สมาชิกกลุ่มเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความรักความผูกพันและเกิดความรู้สึกร่วมต่อการสร้างประโยชน์สูงสุด (Hongsombud, Isanapong, Sikinaram, & Putthama, 2019, pp. 9-20) ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นสมาชิกกลุ่มจะต้องร่วมคิดร่วมปฏิบัติการ ร่วมรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและร่วมรับผลประโยชน์ ส่วนเป้าหมายคือมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอย่างสมดุล โดยมีกิจกรรมร่วมกัน เช่นการรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น ถึงสภาพปัญหา การหาแนวทางแก้ไข การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การติดตาม การประเมินผล และการรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยมีการเชื่อมโยงกับภาครัฐ เอกชนและเครือข่ายให้เข้าร่วมกระบวนการด้วย (Chantang, 2021, pp. 55-86 ; Kasemsuk, 2018, pp. 169-186) สำหรับการมีส่วนร่วมเพื่อให้

กลุ่มประสบความสำเร็จนั้นสมาชิกกลุ่มต้องมีความจริงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการ มีกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นศักยภาพกลุ่มและผ้าทอให้มีเรื่องราวและคุณภาพ และต้องร่วมกันสะท้อนปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการกลุ่ม ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเพื่อให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสของการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงได้ (Kasemsuk, 2018, pp. 169-186)

3. แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยการทอผ้าพื้นบ้าน

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นประเด็นที่นักวิจัยสนใจเลือกมาศึกษาเพื่อค้นหาองค์ความรู้และพัฒนาต่อยอดไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอมีคุณค่าและมาตรฐาน ได้แก่ Phayakprakhon (2015, pp. 16-24) ทำการวิจัยเรื่องช่างทอผ้าพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าการทอผ้าเป็นกิจกรรมสำคัญในหลายชุมชน บางชุมชนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าสำหรับใช้เอง หลายครอบครัวของช่างทอเล็กทอผ้า เนื่องจากมีอายุมากและจากไปโดยไม่มีผู้สืบทอด ส่งผลให้การทอผ้าอยู่ในสภาพเสี่ยงที่จะสูญหายไป ส่วน Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk (2022, pp. 59-96) ศึกษาเรื่องการรื้อฟื้นและการพัฒนาการออกแบบผ้าลื้อด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านใหม่ศาลาเพื่องอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่าการรื้อฟื้นและการพัฒนาการออกแบบมีกระบวนการดังนี้ (1) การเรียนรู้ความเป็นไปได้ในการรื้อฟื้นและการพัฒนาการออกแบบ (2) การวิเคราะห์ลวดลายผ้าลื้อและการสร้างความคิดในการออกแบบและการพัฒนา (3) การปฏิบัติการ (4) การวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาการออกแบบ และ (5) การประเมินผลการออกแบบและพัฒนา

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของบ้านวังอาบช้างที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมีสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และภาคีเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชนที่มีบทบาทหน้าที่ในการหนุนเสริมเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการพัฒนา โดยมีกรอบความคิดการวิจัยดังนี้ (Diagram 1)

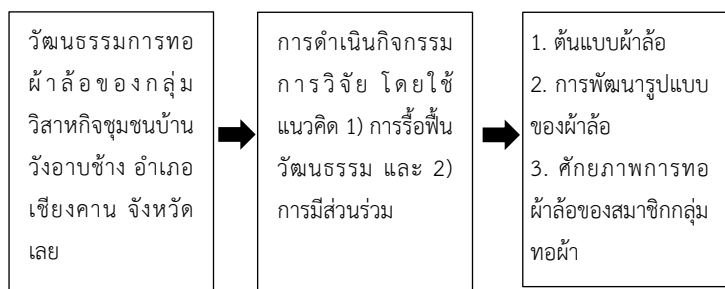

Diagram 1. Conceptual framework in research

Note. From Thairoj Phoungmanee

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพประเด็นดังนี้ (1) สภาพของวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (2) แนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของบ้านวังอาบช้าง (3) การดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อและการประเมินผลการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมินผลการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจากสมาชิกกลุ่มและตัวแทนภาครัฐ 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านศักยภาพการทอของกลุ่ม 2) ด้านรูปแบบของผ้าทอและ 3) ด้านเทคนิคการทอผ้า ส่วนขอบเขตการดำเนินการวิจัยมีดังนี้ ด้านระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล 10 เดือน ด้านกลุ่มเป้าหมายที่ให้

ข้อมูลคือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง สำนักพัฒนาชุมชน
สำนักวัฒนธรรม พาณิชยจังหวัดเลย นักวิชาการด้านการทอผ้า
ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประเมินผลการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อคือ
ตัวแทนภาครัฐได้แก่ สำนักพัฒนาชุมชน สำนักวัฒนธรรม พาณิชยจังหวัดเลย
นักวิชาการด้านการทอผ้า ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าในจังหวัดเลย
จำนวน 22 คน มีรายละเอียดของการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาเอกสารจากสำนักวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
การทอผ้า โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลประเด็นที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวม
ข้อมูลผ้าทอพื้นบ้านมีดังนี้ วัฒนธรรมการทอผ้าพื้นบ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน
ทอผ้าพื้นบ้าน สภาพปัญหาการผ้าทอพื้นบ้าน แนวทางการรื้อฟื้นและ
การอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าพื้นบ้าน

2. การศึกษาจากภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่บ้านวังอาบช้างเพื่อ
เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ
กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านวังอาบช้าง เพื่อขอลงพื้นที่
เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินกิจกรรมการวิจัย โดยมอบเอกสารในวันที่ผู้วิจัย
ลงพื้นที่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายจากหน่วยงานภาครัฐ ใช้การส่งหนังสือราชการ
เพื่อขอให้บุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย มีจำนวนทั้งสิ้น 22 คน
มีรายละเอียดดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มี
โครงสร้าง ลงพื้นที่จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทกลุ่ม
ทอผ้า การจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และวัฒนธรรมการทอผ้า
ของบ้านวังอาบช้าง มีผู้ให้ข้อมูลเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวน 7 คน และ
ครั้งที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทของผ้าลื้อและวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ

มีผู้ให้ข้อมูลเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวน 7 คน 2) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้ประเด็นการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่จำนวน 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลและค้นหาแนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ โดยมีผู้ร่วมสนทนาเป็นสมาชิกกลุ่ม นักวัฒนธรรม นักพัฒนาชุมชน จำนวน 7 คน ครั้งที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อมีสมาชิกกลุ่มนักวัฒนธรรม นักพัฒนาชุมชน จำนวน 7 คนเข้าร่วมสนทนากลุ่ม ครั้งที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ มีผู้ให้ข้อมูลเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า นักวัฒนธรรม นักพัฒนาชุมชนจำนวน 5 คน และครั้งที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางการพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ มีผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนภาครัฐและเอกชนได้แก่ ตัวแทนสำนักพัฒนาชุมชน สำนักวัฒนธรรม พาณิชยจังหวัดเลย นักวิชาการด้านการทอผ้า ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าในจังหวัดเลย จำนวน 15 คน ได้มาโดยวิธีการเจาะจง 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูลการสังเกต โดยมีประเด็นดังนี้ การคิดสร้างสรรค์ กระบวนการทอผ้า การมีส่วนร่วมในการทอผ้า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสดงความคิดเห็น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมและการศึกษาเอกสารมาจัดระเบียบข้อมูลให้สอดคล้องกับประเด็นและวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการสร้างเป็นตารางเมทริกส์ จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับการตรวจสอบข้อมูลนั้นผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการดังนี้ (1) จากการเก็บรวบรวมข้อมูล (2) จากการมอบหมายให้ประธานกลุ่ม สมาชิกกลุ่มและปราชญ์ท้องถิ่นในการทอผ้าลื้อเป็นผู้อ่านข้อมูล

จากนั้นจึงปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบประเมินผลการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าฝ้าย ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์จากการตอบแบบประเมินของกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. การนำเสนอข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ประกอบภาพถ่าย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณนำเสนอผ่านการเขียนบรรยายรายละเอียดร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. บริบทและวัฒนธรรมการทอผ้าฝ้ายบ้านวังอาบช้าง

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านวังอาบช้างจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ดำเนินการของกลุ่มที่ 23/3 หมู่ที่ 5 ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย เดิมมีสมาชิกช่างทอจำนวน 20 คน ปัจจุบันเหลือช่างทอจำนวน 8 คน ผลิตผ้าทอส่งให้กับกลุ่มทอผ้าใกล้เคียงส่วนผลิตภัณฑ์ผ้าทอมีดังนี้ ผ้าพันคอลดลายตาราง ผ้าพื้นสำหรับนำไปตัดเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ซึ่งทอด้วยเส้นฝ้ายจากโรงงาน หรือด้ายที่จำหน่ายในตลาด รวมทั้งฝ้ายที่กลุ่มได้ปลูกเองแบบปลอดสารเคมีสำหรับนำมาทอตามที่ลูกค้าต้องการ (Kumpang, S., Phoungmanee, T., June 10, 2022) ส่วนการย้อมสีนั้นกลุ่มใช้สีเคมีที่ได้มาตรฐานที่ยอมรับในวงการทอผ้าเนื่องจากให้สีสดใส มีความคงทนต่อแสงแดดและไม่ซีดจางง่าย ส่วนผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่กลุ่มทำการทอจำหน่ายมีดังนี้ ผ้าพันคอ ผ้าชิ้นลายชั้น ผ้าพื้นและลายริ้วสำหรับนำไปตัดเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย โดยขายในราคา 150 – 700 บาท ตามลักษณะและรูปแบบของผ้าทอ รวมทั้งมีการรับทอ

ตามความต้องการของลูกค้า และผลิตผ้าทอให้กับกลุ่มทอผ้าใกล้เคียงที่เห็นว่ารูปแบบและวิธีการทอมีความใกล้เคียงกับกลุ่มของตนเองด้วย

ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อที่บ้านวังอาบช้างนั้นมีการทอมามาก่อนเมื่อ 80 ปี มีการทอผ้าลื้อในทุกครัวเรือนจนเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งพบว่า ผู้ชายมีหน้าที่ในการจัดเตรียมที่ทอผ้าและทำฟืมให้มีลวดลายเฉพาะครอบครัว โดยผู้หญิงรับบทบาทหน้าที่ในการทอ โดยใช้ใต้ถุนบ้านเป็นพื้นที่ตั้งที่ทอผ้า ใช้เวลาวางจากงานเกษตรกรรมในการทอ เช่น ช่วงเช้า ช่วงเย็นจนถึงกลางคืนตามความสะดวกของช่างทอแต่ละคน ผ้าทอหนึ่งผืน ถ้าช่างทอคนเดียวจะใช้เวลานานราว 1 เดือนขึ้นไป บางครอบครัวมีสมาชิกในครัวเรือนมากก็จะมาช่วยกันทอ ซึ่งจะใช้ 3 คน คือ ผู้กระทบผู้สอดกระสวยและผู้เก็บขิดงานทอก็จะสำเร็จได้รวดเร็วขึ้น สำหรับตัวผ้าลื้อนั้นเป็นผ้าทอแบบขิด 1 ผืน มี 5 ลวดลายใช้ฝ้ายเป็นวัสดุในการทอ ผ้าลื้อมีความยาว 180 เซนติเมตร ความกว้าง 60 เซนติเมตร เมื่อทอเสร็จแล้วจะเย็บขอบด้วยผ้าฝ้ายทอมือสีแดง มีความกว้างแต่ละด้านประมาณ 2 นิ้ว สำหรับช่วงการเตรียมโครงสร้างของเส้นใยฝ้ายแนวตั้งนั้นผู้ทอจะเป็นผู้ดำเนินการใช้เวลาประมาณ 7 วัน โดยใช้เส้นใยแนวตั้งแต่แนวบนจากฝ้ายที่ปลูกตามบริเวณบ้านและตามหัวไร่ปลายนาที่ใช้เวลาในการปลูกประมาณ 3 เดือน เมื่อถึงเวลาเก็บผลผลิตผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บในช่วงเวลาเช้ามืด และนำไปตากแดดในช่วงสายโดยตากจนกว่าจะแห้ง เมื่อแห้งดีแล้วจึงนำเข้าสู่กระบวนการทำเป็นเส้นใยด้วยการดัด การกวักจนเป็นเส้นใย จากนั้นจึงนำไปย้อมสีจากธรรมชาติให้มีความสวยงามต่อไป สำหรับสีธรรมชาติที่นำมาใช้ในการย้อมเส้นใยนั้นเป็นสีจากต้นไม้และพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนและหาได้ง่าย เช่น

สีแดงจากเปลือกต้นฝาง สีเหลืองจากขมิ้น สีครามจากต้นคราม และสีดำจาก
ลูกมะเกลือ (Kumpang, S., Phoungmanee, T., June 10, 2022)

ส่วนลักษณะเด่นของผ้าลื้อคือเป็นผ้าทอที่ใช้การทอแบบเก็บขิด
หรือเก็บดอกให้มีลวดลายนูนลอยขึ้นมาจากเนื้อผ้า โดยผ้าลื้อ 1 ผืนนั้นจะมี
การวางลายต่อเนื่องจำนวน 5 ลวดลาย (Figure 1) ดังนี้ ลายหัวนาค
ลายกาบหอย ลายขอลองเอื้อ ลายจันท์แปดกลีบคลองเอื้อ และลายกาบไผ่
วงใหญ่ ลายเหล่านี้ได้แนวคิดมาจากพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมและความเชื่อชุมชน
โดยเห็นว่ามี ความหมายที่ดีและมีความสวยงาม เช่น ลายหัวนาคที่มาจาก
ความเชื่อท้องถิ่นที่ว่า นาคคือแม่น้ำ มีนัยยะแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของ
พืชพันธุ์ธัญญาหารและฝนที่ตกถูกต้องตามฤดูกาล ส่วนลายกาบหอยนั้นได้
นำรูปแบบของเปลือกหอยที่มีอยู่มากในคลอง ที่ชาวบ้านจับมาแปรรูปเป็น
อาหาร จึงต้องการบอกเล่าเรื่องราวของธรรมชาติในบ้านวังอาบช้างที่
เอื้ออำนวยต่อการยังชีพของชาวบ้าน สำหรับลายขอลองเอื้อนั้นมีที่มาจาก
การได้เห็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ใช้ในการยึดเกาะหรือ
เกาะเกี่ยวสิ่งต่าง ๆ เช่น ตะขอ โดยเห็นว่าเส้นโค้งบนเส้นโค้งล่างมี
ความสวยงามจึงเลือกนำมาสร้างเป็นลวดลายเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อสารถึง
การเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวและการเกาะกลุ่มเป็นพวกพ้อง โดยนำมา
ผสมผสานร่วมกับลักษณะ การไหลของสายน้ำในแม่น้ำลำคลองที่ช่วย
เอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตของมนุษย์ และลายจันท์แปด
กลีบคลองเอื้อ นำรูปลักษณะและความงามของดอกไม้ที่มีแปดกลีบที่มี
ความสวยงามมาเชื่อมโยงกับความเชื่อเกี่ยวกับการปกป้องรักษาประจำทิศ
แปดทิศที่สามารถป้องกันภัยอันตรายให้แก่ผู้ใช้ผ้าทอได้ ส่วนลายกาบไผ่วงใหญ่
นั้นมาจากการเห็นไผ่ที่ขึ้นจำนวนมากบนภูแก้ว เมื่อชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่ป่า

ชุมชนจึงได้เก็บมาทำอาหารกินในครัวเรือน โดยให้ความหมายถึงการปกป้อง การคุ้มครองและการโอบอุ้ม ดังลักษณะของกาบไผ่ที่โอบล้อมลำต้น การทอผ้าลงในอดีตในแต่ละครัวเรือนจะใช้เวลาว่างจากทำไร่ทำนาและทอเพียงคนเดียว ระยะเวลาการทอแตกต่างกันไปตามความพยายาม ความขยัน และทักษะความเชี่ยวชาญในการทอและการเก็บขีดของผู้ทอ ส่วนลวดลายที่มีการทอในแต่ละครัวเรือนจะแตกต่างกัน เนื่องจากถูกออกแบบและสร้างสรรค์จากคนรุ่นปู่ย่าตายาย ดังนั้นลวดลาย การเลือกใช้สี เส้นใย และทักษะการทอด้วยจึงสามารถแสดงอัตลักษณ์ของบ้านแต่ละหลังได้ (Sonbate, A., Phoungmanee, T., April 8, 2022)

Figure 1: The existence of Pha Lau is a cultural heritage of Ban Wang Arb Chang

Note. From Thairoj Phoungmanee

อย่างไรก็ตาม ประเด็นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อที่สูญหายไปจากหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากความยากในการทอและเป็นผ้าที่ยังไม่ตอบสนองวัตถุประสงค์การใช้ที่หลากหลาย ช่างทอจึงเลิกทอและไปทอผ้ารูปแบบอื่น ๆ ที่ทอได้ง่ายกว่า ส่วนพื้นที่เป็นตัวหลักในการทอผ้าลื้อนั้นพบว่าสูญหายและผูกพันไปกับกาลเวลา จำเป็นต้องหางบประมาณในการจ้างทำขึ้นมาให้มัลลวดลายแบบดั้งเดิม ดังนั้น กลุ่มทอผ้าและคนในชุมชนจึงเห็นว่าผ้าลื้อเป็นผ้าที่ทอเก็บไว้ใช้ปูรองที่นอนให้กับแขกที่เดินทางมาเยี่ยมหรือพักค้างแรม โดยเจ้าของบ้านจะใช้ปูทับที่นอนเพื่อให้สวยงามสมเกียรติกับผู้ที่เดินทางมาพัก ซึ่งการรื้อฟื้นขึ้นมาให้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและพัฒนา รูปแบบของผ้าเพื่อการสร้างรายได้ (Chomphol, A., Phoungmanee, T., June 10, 2022)

2. กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง

2.1 การค้นหากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ พบว่าการรื้อฟื้นนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ชุมชน ภาครัฐ และเอกชนให้เข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุนและการให้กำลังใจเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปด้วยเรียบร้อย เนื่องจากผ้าลื้อเป็นผ้าทอที่มีการทอมานานแล้วและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ไม่เคยทอผ้าในลักษณะซิดจากแม่และยายมาก่อน ดังคำกล่าวที่ว่า “...ต้องการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นมาทอเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่ม เคยมีการคุยกับสมาชิกในกลุ่มแต่ขาดปัจจัยหลายด้านที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เช่น ขาดเงินทุนสั่งทำพิมพ์ ไม่มีช่างทอที่มีความรู้การทอแบบซิดของสมาชิกกลุ่ม และไม่รู้วิธีการว่าจะต้องเริ่มต้นอย่างไร...การร่วมกันหาแนวทางจากสมาชิกกลุ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึง

น่าจะได้แนวทางการรื้อฟื้นได้.." (Chomphol, A., Phoungmanee, T., August 11, 2022) มีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทขับเคลื่อนคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้สู่ การพัฒนาเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคม ต้องดำเนินการดังนี้ (1) จัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกกลุ่มและผู้เกี่ยวข้อง เช่น การร่วมกันค้นหาสภาพ ลักษณะ อัตลักษณ์และรูปแบบวัฒนธรรม การทอผ้าล่อ (2) สนับสนุนงบประมาณสำหรับใช้ในการพัฒนาเครื่องมือและ อุปกรณ์การทอผ้าล่อ เพื่อให้การทอผ้าของกลุ่มมีคุณภาพ (3) จัดหาวิทยากร และที่ปรึกษาด้านการพัฒนาผ้าทอ ที่มีความรู้ มีทักษะการทอผ้าแบบขิดที่ สามารถให้แนวคิดในการทอผ้าแบบดั้งเดิมและวิธีการพัฒนาไปสู่รูปแบบใหม่ (4) สร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าที่ทอผ้าขิดมาช่วยสร้างแนวคิด แนวทางและ กระบวนการทอที่ถูกต้อง (5) ประชาสัมพันธ์ด้วยการทำข่าวสารและ การนำเสนอให้คนทั่วไปได้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในเว็บเพจ และ เว็บไซต์ และประสานความร่วมมือกับสื่อมวลชนเพื่อจัดทำข่าวประชาสัมพันธ์ (6) การจัดการประชุมให้ข้อคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์งานทอจากตัวแทนภาครัฐ เอกชน เครือข่ายกลุ่มทอผ้า นักวิชาการ และนักวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มผู้ทอผ้า เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับการพัฒนาผ้าล่อให้มีคุณภาพ

2) ด้านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในฐานะของผ้าทอโบราณ มีบทบาท ขับเคลื่อนศักยภาพตนเองด้วยการทอผ้าให้มีคุณภาพ ต้องดำเนินการ ดังนี้ (1) เตรียมความพร้อมการเรียนรู้วิธีการทอผ้ารูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัย ความร่วมมือร่วมใจกัน มีการสนทนากันระหว่างสมาชิก มีการยอมรับ ความคิดเห็น มีการนำเสนอความคิดใหม่ให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ ทราบ

(2) จับคู่สมาชิกการทอในกระบวนการร้อยพื้น 2 - 3 คนต่อ 1 กี่ทอผ้า โดยเลือกตามความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือมีบ้านติดกัน (3) การร่วมพัฒนาศักยภาพเกี่ยวกับความคิด กระบวนการทอ การจับคู่สี การแก้ปัญหา การทอและการออกแบบลวดลาย ด้วยการจัดอบรมและทดลองปฏิบัติการ จับคู่สีและการทดลองปฏิบัติการตามรู้แบบของผ้าลื้อ

3) ด้านนักวิจัย เป็นกลุ่มที่มีความรู้ด้านการวางแผนดำเนินการทางวิชาการ และการขับเคลื่อนผ่านการจัดกระบวนการและงบประมาณ รวมถึงการสรุปองค์ความรู้ที่มีการค้นพบมาตั้งแต่ต้นทาง กลางทางและปลายทางที่ได้จากการวิจัย ต้องดำเนินการดังนี้ (1) การหนุนเสริมความรู้ และจัดกิจกรรมการประชุมระดมความคิดจากสมาชิกกลุ่มเพื่อการพัฒนา ย้อมสี การจัดโครงสร้างสี การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (2) จัดหาวิทยากร ในพื้นที่ที่มีความพร้อม มีเวลาว่าง มีความเป็นกัลยาณมิตรและมีศักยภาพในการพัฒนาการทอผ้ามาเป็นทีปรีกษาและให้ความรู้ในมิติด้านการทอผ้า (3) เป็นทีปรีกษาให้ความรู้และแนวทางด้านการทอ ด้านการออกแบบ ความสวยงามของการทอ สีและการใช้วัสดุที่สัมพันธ์กับการคำนวณราคาขาย กลุ่มเป้าหมาย และการตลาด

4) ด้านคนในชุมชน เป็นสมาชิกทางสังคมที่ต้องช่วยส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟูและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อให้คงอยู่ เพื่อให้ ลูกหลานและคนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้และเกิดความภาคภูมิใจใน รากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ต้องดำเนินการดังนี้ (1) การเข้าร่วมเรียนรู้ การสืบค้น การให้ข้อมูลและเผยแพร่เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักใน มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาผ้าทอที่ภาครัฐและนักวิจัยจัดขึ้น (2) การหาเวลาว่างลงพื้นที่เรียนรู้และชื่นชมผ้าทอเพื่อการให้กำลังใจกลุ่ม

หรือซื้อผ้าทอไปใช้ประโยชน์ และ (3) การประชาสัมพันธ์เรื่องราวของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อให้กับคนนอกได้รับรู้

5) ด้านผู้ซื้อหรือลูกค้า มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้สนับสนุนด้วยการซื้อผ้าทอ และการแนะนำแนวทางการพัฒนาผ้าลื้อและผลิตผ้าทอรูปแบบอื่น ๆ กับกลุ่ม สามารถช่วยขับเคลื่อนได้ดังนี้ (1) การไม่ต่อรองราคาผ้าลื้อเนื่องจากเป็นผ้าที่ใช้ระยะเวลาในการทอ ช่างทอส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และยังเป็นปราชญ์ท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมให้คงอยู่ การไม่ต่อรองราคาจะช่วยต่อลมหายใจของผ้าทอและผู้ทอได้ และ (2) การพูดคุยให้กำลังใจช่างทอที่เป็นผู้สูงอายุ หรือซื้อผลิตภัณฑ์ในราคาที่เหมาะสมกับคุณค่าของความเป็นงานศิลปะหัตถกรรม

6) ด้านสื่อมวลชน ช่วยขับเคลื่อนดังนี้ (1) การลงพื้นที่ทำข่าวประชาสัมพันธ์กลุ่มทอผ้า โดยนำเสนอเรื่องราว อัตลักษณ์เฉพาะของผ้าทอ และ (2) การบอกต่อสื่อมวลชนอื่น ๆ ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมผ้าลื้อให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

2.2 กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้างด้วยการมีส่วนร่วม พบว่าการรื้อฟื้นผ้าลื้อนั้นเป็นบทบาทหน้าที่ของกลุ่มร่วมกับภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และการพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่รับผิดชอบให้คงอยู่ต่อไป และให้มีการประยุกต์วัฒนธรรมการทอผ้าลื้อไปสู่การต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ ที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยมีกระบวนการรื้อฟื้น ดังนี้ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ 2) การระดมความคิดเห็นหาแนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ 3) การร่วมกันวางแผนดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจากชุมชน นักวิจัย และ

ภาครัฐ 4) การดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ 5) การประชุมหาเครือข่ายภาครัฐและเอกชนเพื่อการรับรู้และประเมินผลการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ และ 6) การปรับปรุงและพัฒนารูปแบบของผ้าลื้อให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2.3 การดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ พบว่าสมาชิกกลุ่มต้องร่วมกันระดมความคิด ร่วมกันวางแผนก่อนการดำเนินการทั้งด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านสถานที่ ด้านเวลา ด้านความสวยงามของรูปแบบผ้าลื้อที่จะเกิดขึ้น และด้านองค์ความรู้เดิมและองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบร่วมกัน โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นการเตรียมช่างทอผ้าเกี่ยวกับการทอแบบขิด 2) ขั้นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือการทอ โดยเฉพาะการจัดหาฟืมในการทอผ้าลื้อใหม่ 3) ขั้นการดำเนินการและปฏิบัติการทอผ้าลื้อ โดยระยะแรกมุ่งเน้นให้ช่างทอได้ทดลองเลียนแบบการทอผ้าลื้อโบราณเพื่อให้มีความคุ้นเคยจากผ้าต้นแบบ โดยจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้ความเข้าใจในการทอผ้าแบบขิด เนื่องจากสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับการทอแบบขิดมาก่อน ส่วนระยะที่สอง การทอเลียนแบบผ้าลื้อโบราณให้มีลักษณะคล้ายกับต้นแบบมากที่สุด (Figure 2-3) โดยมีวิทยากรให้คำแนะนำการทอ ความถูกต้อง ความละเอียดประณีตและให้แนวทางการพัฒนาการทอผ้าลื้อต่อไป สำหรับระยะที่สาม เป็นการพัฒนาและปรับปรุงผ้าทอให้มีความทันสมัยทั้งสีและรูปแบบของผ้าโดยมีวิทยากร (Figure 4) นักวิจัยและตัวแทนภาครัฐให้แนวทางการคิดและการสร้างสรรค์ให้มีความแปลกใหม่ สอดคล้องกับตลาดและความต้องการของผู้บริโภค โดยระหว่างการดำเนินการทอมีการวิพากษ์วิจารณ์การทอผ้าจากนักวิจัยและนักวิชาการทอผ้า เพื่อให้ผ้าทอมีความสวยงาม และยังช่วยพัฒนาศักยภาพ

การคิดสร้างสรรค์ผ่านการจัดวางโครงสร้างลวดลาย การใช้สี การกำหนดขนาดลาย มีเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินการเองได้เมื่องานวิจัยเสร็จสิ้นและ (4) ขึ้นประเมินผลงานเพื่อการรับรู้และการพัฒนาต่อยอดในโอกาสต่อไป จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่ม พบว่าการดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมผ้าลื้อที่มีขั้นตอนและกระบวนการที่ชัดเจน และการติดตามประเมินผลการรื้อฟื้น ส่งผลทำให้การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อเป็นไปด้วยดีสามารถร่วมกันทอจนสำเร็จ ด้วยทำให้กลุ่มมีการเรียนรู้ใหม่และยังสร้างความสามัคคีด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “..การทดลองทอผ้าลื้อผืนแรกรู้สึกยากและต้องใช้เวลาาน ผ้าที่ทอออกมาจึงยังไม่ดี เมื่อมีผู้เชี่ยวชาญมาชี้แนะให้แนวทางการทอผ้าก็ทำให้เข้าใจและสามารถทอได้ จนสามารถประยุกต์รูปแบบของการวางตำแหน่งของลวดลายและสีได้หลากหลายขึ้น...” (Sonbate, A., Phoungmanee, T., April 8, 2022)

Figure 2: Pha Lau fabric the weavers made in an effort to replicate the original.

Note. From Thairoj Phoungmanee

Figure 3: Pha Lor was created through experimental weaving by group members who tried to replicate the original Pha Lor. The fabric now resembles the original Pha Lor as a result of the revival.

Note. From Thairoj Phoungmanee

2.4 ผลการทดลองปฏิบัติการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ พบว่าผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ความร่วมมือดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่ก่อนทอ ระหว่างทอ และหลังการทอผ้าลื้อ มีการสนับสนุนงบประมาณและความรู้เชิงวิชาการสามารถแบ่งผลการประเมินการทดลองทอผ้าลื้อออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) สมาชิกกลุ่มทอผ้า ประเมินผลการทดลองทอผ้าลื้อโดยภาพรวมในระดับมาก (4.02) มีรายละเอียดรายด้านดังนี้ (1) ด้านศักยภาพการทอของกลุ่ม ประเมินตนเองโดยภาพรวมในระดับมาก (4.13) ผลการประเมินเชิงคุณภาพพบว่า กลุ่มมีทักษะและความละเอียดในการทอผ้า มีการคิดค้นเทคนิคที่หลากหลายมาผสมผสานกับการทอ มีการคิดและการออกแบบสร้างสรรค์ด้วยการจัดวางสีและโครงสร้างของลวดลายจึงทำให้ผ้าทอมีความสวยงามขึ้น ส่วน (2) ด้านรูปแบบของผ้าทอ ประเมินตนเองโดยภาพรวมในระดับมาก (4.11) ผลการประเมินเชิงคุณภาพพบว่า ผ้าลื้อที่ทอ

ขึ้นมาใหม่มีลักษณะคล้ายต้นแบบ แต่ลักษณะของวัสดุ สีและขนาดของเส้น ฝ้าย และการย้อมสีธรรมชาติจะแตกต่างจากแบบเดิม (3) ด้านเทคนิค การทอผ้า ประเมินตนเองโดยภาพรวมในระดับมาก (3.83) ผลการประเมิน เชิงคุณภาพพบว่า ช่างทอมีการใช้เทคนิคการทอผสมผสานเส้นใยฝ้ายระหว่าง สีให้มีลักษณะสายฝนด้วยการพันสีเส้นฝ้ายเข้าหากัน และช่างทอยังมีการประยุกต์ใช้เทคนิคการคำนวณโครงสร้างของลวดลายเพื่อให้เกิด ความรูปแบบของผ้าลื้อใหม่ที่สวยงาม

2) หน่วยงานภาครัฐ ประเมินผลการทดลองการทอผ้าลื้อของกลุ่ม วิชาสหกิจชุมชน (Figure 5-6) โดยภาพรวมในระดับมาก (4.09) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า (1) ด้านศักยภาพการทอของกลุ่ม ผลการประเมินโดยภาพรวมในระดับมาก (4.21) ผลการประเมินเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มมีศักยภาพการทอผ้าแบบชิตโบราณ สามารถร่วมกันทอได้ เหมือนต้นแบบ และสามารถพัฒนาประยุกต์ให้เกิดรูปแบบลวดลายใหม่ ได้ส่งผลทำให้ภาพรวมของลวดลายและผ้าทอมีความประณีตและละเอียด ในการทอ (2) ด้านรูปแบบของผ้าลื้อ ผลการประเมินโดยภาพรวมในระดับ มาก (4.06) ผลการประเมินเชิงคุณภาพ พบว่า การรื้อฟื้นผ้าลื้อขึ้นมาทำให้ ช่างทอได้สืบทอดรักษาความสวยงามตามทัศนคติของช่างทอลงไปบนผืนผ้า ทำให้ลวดลายผ้าแปลกใหม่จากการปรับรูปแบบของสี การวางจังหวะของ สีเส้นฝ้าย การจัดช่องของลวดลาย (3) ด้านเทคนิคการทอผ้า ผลการประเมิน โดยภาพรวมในระดับมาก (3.87) ผลการประเมินเชิงคุณภาพพบว่า กลุ่มทอผ้ามีการใช้เทคนิคการทอมาผสมผสานทำให้ผ้ามีความแปลกใหม่ มีความสวยงาม สามารถพัฒนาผ้าลื้อให้เป็นผ้าทอที่มีการใช้งานได้อย่าง หลากหลายมากยิ่งขึ้น

Figure 4: Pha Lau patterns are being developed to be used in a larger variety of contexts by strategically placing patterns, colors, and weaving techniques.

Note. From Thairoj Phoungmanee

Figure 5: A seminar to showcase and evaluate the Pha Lau weaving tradition by the public and private sectors, as well as address procedures to promote and develop it further.

Note. From Thairoj Phoungmanee

Figure 6: Pha Lau fabrics obtained through rehabilitation and development methods devised collaboratively by group members make the fabrics unique and distinct.

Note. From Thairoj Phoungmanee

สรุป

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง เป็นกลุ่มทอผ้าในพื้นที่อำเภอเชียงคานที่ต้องการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อให้กลับมา โดยมีเป้าหมายเพื่อการรื้อฟื้นผ้าลื้อดั้งเดิมและการเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาไปสู่ผ้าทอในรูปแบบใหม่สำหรับการจำหน่ายให้กับกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายและเป็นจุดขายที่มีอัตลักษณ์ของกลุ่มต่อไป พบว่า 1) วัฒนธรรมการทอผ้าลื้อมีความสำคัญต่อชุมชนเพราะสมัยก่อนชาวบ้านจะทอเก็บไว้ใช้ในช่วงเวลาสำคัญและการต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยือนบ้านเพื่อใช้ปูที่นอนให้สวยงาม สร้างการรับรู้ที่ดีมีคุณค่าในความรู้สึกประทับใจของแขกที่มาเยือนเอกลักษณ์คือผ้าลื้อใช้การทอแบบยกขิด 1 ผืนมี 5 ลาย และต้องใช้ผู้ทอจำนวน 1 - 3 คน และ 2) กระบวนการรื้อฟื้นการทอผ้าลื้อมี 6 ขั้นตอน โดยแต่ละขั้นนั้นดำเนินการด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มสมาชิกทอผ้า นักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าลื้อ

แบบยกคิด ผลท้ายสุดของการรื้อฟื้นทำให้เกิดต้นแบบเพื่อนำรูปแบบไปประยุกต์และสร้างสรรค์ผ้าในรูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลายต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทและวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อบ้านวังอาบช้าง เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาโดยการส่งเสริมจากภาครัฐในจังหวัดเลย วัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มโดยใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่มีอยู่เพื่อสร้างรายได้ เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 20 คน แต่ปัจจุบันเหลือ 8 คน สมาชิกส่วนใหญ่เสียชีวิตและเป็นผู้สูงอายุ มีคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบสานเพียง 2 คน เพราะเห็นว่าการทอผ้าสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ทำให้ได้อยู่กับบ้าน ผ้าทอของกลุ่มมีทั้งการทอเป็นผ้าชิ้น ผ้าตีนชิ้น ผ้ามุลุม 'ไหล ผ้าพันคอ มีทั้งที่ใช้ขายและฝ้ายโรงงานเป็นวัสดุในการทอ มีการจำหน่ายในพื้นที่กลุ่มและส่งตามร้านค้าในพื้นที่การท่องเที่ยว นอกจากนี้ กลุ่มยังทอผ้าให้กับกลุ่มทอผ้าใกล้เคียงที่สั่งผลิตอีกด้วย สำหรับจุดแข็งของกลุ่มคือมีรูปแบบของผ้าทอหลากหลาย ส่วนที่ต้องพัฒนาคือการหารูปแบบผ้าทอแบบใหม่ สำหรับการสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่ม ส่วนการรื้อฟื้นผ้าลื้อที่เคยเป็นวัฒนธรรมการทอผ้าของบ้านวังอาบช้าง พบว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้รื้อฟื้นดำเนินการต่อไปได้คือความรักและความห่วงใยในมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจและความสามัคคีของกลุ่ม ที่จะทำการรื้อฟื้นเป็นอย่างดีสำหรับผลการระดมความคิดพบว่ากลุ่มทอผ้าและคนในชุมชนต้องการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของคนรุ่นปู่ย่าตายายที่เคยมีการทอมากกว่า 80 ปี ให้อยู่คู่กับหมู่บ้านต่อไป โดยรูปแบบการดำเนินการรื้อฟื้นนั้นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในกลุ่มและคนชุมชนได้แสดง

ความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำมาเรียนรู้ ปรับปรุงและพัฒนาสู่การวางแผนและตัดสินใจร่วมกันโดยเน้นประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคตคือผ้าลื้อที่เป็นผลของการรื้อฟื้นและผ้าลื้อที่มีการประยุกต์รูปแบบใหม่สอดคล้องกับ Phayakprakhon (2015, pp. 16-24) ที่กล่าวว่าการรื้อฟื้นการทอผ้าดั้งเดิมขึ้นมานั้นกลุ่มจะต้องเห็นคุณค่าร่วมกันและต้องหาแนวทางการดำเนินการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ โดยเฉพาะการมีรูปแบบของผ้าทอที่มีอัตลักษณ์และการมีภาพลักษณ์ที่ดีของกลุ่ม

ส่วนการกำหนดให้มีผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าลื้อมาเป็นพี่เลี้ยงในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อนั้นพบว่าส่งผลดีต่อกลุ่มที่ได้ทดลองทอและยังพบว่าการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มผ้าอื่น ๆ ภาครัฐและเอกชนเพื่อให้เข้ามาช่วยขับเคลื่อนวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ จะทำให้กลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการเปิดโลกทัศน์ใหม่ทำให้เห็นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพตนเองและพัฒนาผ้าลื้อให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ สอดคล้องกับ Sodalee (2022, pp. 50-58) ที่กล่าวว่าการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าแบบโบราณนั้นกลุ่มจะต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ราชภัฏท้องถิ่น และหน่วยงานการศึกษาให้เข้ามาช่วยแนะนำความรู้ในเชิงวิชาการ การพัฒนาวัสดุและอุปกรณ์ งบประมาณดำเนินการเพื่อช่วยให้การทอผ้ามีคุณภาพมากขึ้น

2. กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังอาบช้าง พบว่า กระบวนการรื้อฟื้นจะต้องใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องมาดำเนินการ มีดังนี้ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เกี่ยวกับวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อและการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (2) การระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (3) การร่วมกันวางแผนการดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อจากชุมชน นักวิจัยและภาครัฐ (4) การดำเนินการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (5) การประชุมหาเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อการรับรู้และประเมินผล การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อ (6) การปรับปรุงและพัฒนาผ้าลื้อให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ช่วยให้กลุ่มได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้กลุ่มกล้าคิดทอผ้ารูปแบบใหม่มากขึ้น สอดคล้องกับ Phoungmanee, Jaingamdee, & Charoensuk (2022, pp. 59-96) ที่พบว่า การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อให้คงอยู่นั้นต้องใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและภาคีเครือข่ายเข้ามาช่วยร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อที่มีรูปแบบการทอแบบขิดนั้นต้องใช้เวลาการทอนาน และช่างทอเป็นผู้สูงอายุจะเกิดความท้อได้ ดังนั้น การเสริมสร้างพลังใจให้กลุ่มเพื่อลดความกังวล เนื่องจากขาดความมั่นใจในการทอ เพราะเป็นผ้าทอที่ไม่มีการทอในบ้านวังอาบช้างมาเป็นระยะเวลานาน ช่างทอจึงเห็นว่าเป็นวิธีการที่ยาก ซึ่งการเสริมแรงบวกด้วยการพูดคุย ให้กำลังใจ ให้ข้อเสนอแนะแบบกัลยาณมิตรจึงสำคัญที่ส่งต่อความมุ่งมั่นตั้งใจ นอกจากนี้ การสนับสนุนปัจจัยที่ต้องเสริมเพื่อให้การรื้อฟื้นมีความง่าย เช่น องค์ความรู้ วิทยากรและงบประมาณ ก็จะทำให้การรื้อฟื้นประสบความสำเร็จด้วยดี สอดคล้องกับ Phayakprakhon (2015, pp. 16-24) ที่พบว่า การพัฒนาต่อยอดการทอผ้าที่ไม่เคยมีการทำมาก่อนนั้น ผู้เกี่ยวข้องต้องให้กำลังใจและ

หาแนวทางการดำเนินการที่ดีกับกลุ่ม ซึ่งถ้าช่างทอมีการทอผ้าสำเร็จก็จะทำให้กลุ่มมีผ้าทอที่มีคุณค่าและมีราคาเพิ่มมากขึ้น กล่าวได้ว่าการรื้อฟื้นและการพัฒนาการทอผ้าลื้อต้องทำอย่างเป็นระบบ สมาชิกกลุ่มทอผ้าจะต้องมองเห็นแนวทางการดำเนินการร่วมกันและมีเป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน สอดคล้องกับ Hussadin (2016, pp. 74-88) and Duangwises (2019, pp. 38-75) ที่กล่าวว่าขั้นตอนการพัฒนาและรื้อฟื้นวัฒนธรรมการทอผ้าต้องชัดเจน เช่น ต้องศึกษาความเป็นไปได้ ความคุ้มค่าและปัญหาที่จะเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการ รวมถึงการร่วมกันวิเคราะห์ขั้นตอนและรายละเอียดที่จะเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน เพราะการรื้อฟื้นจะต้องใช้งบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจเทคนิควิธีการทอและการพัฒนาต่อยอดเข้ามาหนุนเสริม ดังนั้น การรื้อฟื้นและการพัฒนาวัฒนธรรมการทอผ้าลื้อของบ้านวังอาบช้าง จึงต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจทั้งจากคนในชุมชนและคนนอกชุมชนมาหนุนเสริม นับตั้งแต่ความรู้ทางวิชาการและเทคนิควิธีการทองบประมาณ และพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาดำเนินการ สอดคล้องกับ Chemsripong, & Petmee (2017, pp. 62-85) ที่พบว่า การพัฒนามาตรฐานของการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา การร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและกระบวนการทอผ้า การหาแนวทางประยุกต์ไปสู่รูปแบบการสร้างสรรค์ผ้าทอแบบใหม่ จากผู้เกี่ยวข้องจะช่วยให้การทอผ้าดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว

จากการประเมินตนเองของสมาชิกกลุ่มด้วยการสะท้อนผลของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมผ้าลื้อทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาต่อยอด ผลการประเมินตนเองโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.02) ทั้งนี้เนื่องจากการจัดกระบวนการวิจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยสนับสนุน บุคลากร

ผู้เชี่ยวชาญ และความมุ่งมั่นและพากเพียรของกลุ่มจึงทำให้ด้านศักยภาพการ
ทอของกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านรูปแบบของผ้าทอ เมื่อทางกลุ่ม
สามารถทอผ้าลื้อได้ จึงมีความภูมิใจการทอผ้าลื้อของตนเองเพราะวิธีการทอ
ฝ้ายากกว่าการทอผ้าทั่วไป ส่วนการทดลองการทอ และประเมินผลงานผ้าทอ
หลายๆ ครั้งจากนักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญก็ส่งผลทำให้กลุ่มสามารถทอผ้าได้ดี
อย่างรวดเร็ว มีทักษะการคิดสร้างสรรค์และมีความชำนาญจนสามารถทำการ
เลียนแบบผ้าทอแบบดั้งเดิมและพัฒนารูปแบบของผ้าลื้อได้ สอดคล้องกับ
Leksui (2018, pp. 135-146) ที่พบว่าความพยายามและความตั้งใจที่จะ
พัฒนาศักยภาพตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการดู การสังเกตจาก
ผู้เชี่ยวชาญที่มาเป็นพี่เลี้ยง จะทำให้สมาชิกกลุ่มมีความเข้าใจและมีทักษะ
การทอผ้ามากขึ้น ทำให้รูปแบบผ้าลื้อที่ทอขึ้นมาใหม่มีความคล้ายกับต้นแบบ
ส่วนรูปแบบของผ้าลื้อที่เป็นผลจากการรื้อฟื้นนั้นสมาชิกกลุ่มเห็นว่าเป็นผ้า
ทอรูปแบบใหม่ที่สร้างตัวตนให้กับกลุ่มทอผ้าได้ และสมาชิกกลุ่มที่เป็น
ผู้สูงอายุได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับการทอ การสร้างลวดลายชนิด
และเรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับครอบครัวและการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังคำกล่าว
ที่ว่า “..การรื้อฟื้นและการพัฒนาการทอผ้าลื้อ..เนื่องจากต้องทอ 3 คน
มาช่วยกัน ทำให้กลุ่มได้พูดคุยเกี่ยวกับวิธีการทอ การสร้างลวดลายใหม่
การร่วมมือร่วมใจ ความคิดสร้างสรรค์และความสวยงามของผ้า ซึ่งแต่เดิมนั้น
ช่างทอต่างคนต่างทอ ไม่มีการพูดคุยกันมาก...จึงเห็นว่าเป็นวิธีการทอที่
สามารถสร้างความรู้สึกด้านคุณค่าให้กับช่างทอผ้าได้...” (Keawsa, W.,
Phoungmanee, T., June 15, 2022)

ส่วนผลการประเมินโดยตัวแทนภาครัฐพบว่าภาพรวมผลการรื้อฟื้น
วัฒนธรรมการทอผ้าลื้ออยู่ในระดับมาก (4.09) เนื่องจากสมาชิกกลุ่มทอผ้า
มีความตั้งใจ และสามารถรื้อฟื้นผ้าลื้อได้ประสบความสำเร็จจากความร่วมมือ

ร่วมใจกัน และความต้องการเห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านวังอาบช้างให้กลับมาปรากฏเป็นวัฒนธรรมการทอผ้าอีกครั้ง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านศักยภาพการทอของกลุ่มที่โดดเด่นกว่ากลุ่มทอผ้าอื่น ๆ ในจังหวัดเลย รองลงมาคือด้านรูปแบบและความสวยงามจากการจัดวางองค์ประกอบของรูปทรงและสีต่าง ๆ และความประณีตในการทอของผ้าลื้อที่แสดงถึงการมีความมุ่งมั่นและความตั้งใจที่จะแสดงออกทางทักษะการทอผ้าลื้อ สำหรับการทอผ้าผืนที่ 1-5 การเรียนรู้เทคนิควิธีการและการปรับรูปแบบไปสู่รูปแบบผ้าทอลักษณะอื่น ๆ ที่สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มขึ้นได้ เช่น การเพิ่มสีสัน ลวดลาย การวางจังหวะของลวดลายทำให้มีเส้นและขนาดของช่องที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ Saeng-iam (2021, pp. 1-12) ที่กล่าวว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่มีศักยภาพจะมีทักษะการทอผ้าด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงการมีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่จะทำให้ผ้าทอมีความหลากหลายและสวยงาม

กระบวนการตั้งเป้าหมายการรื้อฟื้นโดยการระดมความคิดของกลุ่มในการทำสิ่งที่ยากกว่าที่เคยทำมาทั้งความยากในการทอขีด และระยะเวลาที่นานขึ้นทำให้ทางกลุ่มได้ค้นพบว่าศักยภาพของตนเองผ่านกระบวนการวิจัยข้างต้นเพราะข้อมูลจากการสนทนากลุ่มนั้นพบว่าการทอผ้าลื้อของกลุ่ม 1 ผืน ช่างทอถึง 3 คนใช้ระยะเวลา 4 วัน สามารถขายได้ผืนละ 1,500 - 2,000 บาท จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพการทอและมีการเรียนรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องเช่น กลุ่มผู้บริโภค การออกแบบ และการตลาดไปพร้อมกันที่สำคัญคือทำให้ผู้ซื้อสามารถจดจำผ้าทอของกลุ่มบ้านวังอาบช้างได้ สอดคล้องกับ Phayakprakhon (2015, pp. 16-24) ที่พบว่า การทอผ้ารูปแบบใหม่ของกลุ่มทอผ้าจะทำให้กลุ่มสามารถนำเรื่องราวไปใช้สื่อสารกับ

ผู้ซื้อให้เห็นถึงความงามและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ขึ้น
เพื่อการสร้างตัวตนของพื้นที่ ถึงแม้ว่าการทอผ้าจะมีความยากก็ตาม
แต่ช่างทอก็ได้แสดงทักษะของความพยายามจนทำให้เกิดรูปแบบของผ้าทอ
แบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ ซึ่งแสดงว่าช่างทอมีความตระหนักและ
เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมผ้าทอของชุมชนที่ต้องร่วมอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

References

- Bamroongboon, K., & Potiwan, P. (2020). Sroi Dokh Mak: The Cultural Reproduction of Woven Cloths Symbol Maha Sarakham Province. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University*, 39(3), 117-126.
- Buakeaw, J. (2015). Ancient Fabrics of the Southern Border Provinces. *Asian Journal of Arts and Culture*, 15(1), 59-82.
- Chaipratoom, J. (2013). Luang Prabang Woven Fabrics: The Dimensions of Culture and Traditional Knowledge. *Journal of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University*, 5(1), 129-156.
- Chantang, D. (2021). Intellectual Cultural Heritage-Related Knowledge Management Through the Community Participation: A Case Study of Phasin Nam-Ang, Uttaradit Province. *The Liberal Arts Journal Mahidol University*, 4(1), 50-86.
- Chemsripong, S., & Petmee, P. (2017). Creating Value Added Product Form Local Wisdom: A Case Study of the Ancient Cloth. *The Journal Community Development Research (Humanities and Social Science)*, 10(4), 62-85.
- Duangwis, N. (2019). The Conceptual and Theoretical Review of Revitalization of Local Culture. *Journal Anthropology*, 3(1), 38-75.
- Hongsombud, S., Isanapong, S., Sikinaram, J., & Putthama, P. (2019). Community Participation in Development of Bauthong Tambon Community Market Rehabilitation Model to Sustainable at Bauthong Tambon Muang Burirum, Buri Ram. *Industrial Technology Journal*, 4(3), 9-20.
- Hussadin, A. (2016). The Wisdom and Inheritance of Thai Phuan Hand-Woven, Ban Mai, Nakhon Nayok. *Journal of Cultural Approach*, 17(32), 73-88.

- Kasemsuk, C. (2018). Public Participation Approach for Sustainable Community Development. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 26(50), 169-186.
- Keawban, S., Prayongtrap, Y., & Udomtawi, K. (2019). The Wisdom of Original Silk Weaving of Keayai Community in Muang District, Surin Province. *Academic MCU Buriram Journal*, 4(1), 71-85.
- Kongpanjittima, C., & Khaenamkhaew, D. (2018). Conservation and Development of the Profession of Weaving Maung Nakhon: A Case Study of Ban Mamuangplaikhan Community, Tha Ngew Municipality, Muang District, Nakhon Sri Thammarat Province. *Journal of Arts Management*, 2(2), 133-142.
- Leksui, S. (2018). Local Wisdom of Hand-Woven Textile Conservation in Accordance with Dharma Principles of Bann Nongnguak Textile Center, Mae Raeng, Pasang District Lamphun. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 12(29), 135-146.
- Phayakprakhon, M. (2015). Weaver of folk Art with Social Change at Surin Province. *The Journal of Social Communication Innovation (COSCI)*, 3(2), 16-24.
- Phoungmanee, T., Jaingamdee, P., & Charoensuk, K. (2022). Restoration and Development of Pha Law Design with The Participation Process of Ban Mai Sala Phueang Community Enterprise Group Chiang Khan District, Loei Province. *DEC Journal*, 1(2), 59-96.
- Pipitkul, T. (2016). Hand Weaving Textiles: The Conservation and Development of Yok Dok Textiles' Pattern of Lamphun Province. *Journal of Cultural Approach*, 17(31), 56-67.
- Saeng-iam, K. (2021). The Effective of Contemporary Cultural for Changing in Product Designs of Local Woven Art and Handicraft. *The Fine & Applied Arts Journal*, 11(1), 1-12.

Sodalee, K. (2022). The Recall of the Memories and Reestablishment of Traditional Cultures: A Case Study of Sahasakhan District Kalasin Province. *Journal of Social science for Local Rajabhat Mahasarakham University*, 6(4), 50-58.

Authors

Thairoj Phoungmanee

Bachelor of Fine and Applied Arts (Visual Arts)

Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

E-mail: thai-roj@hotmail.com

Marisa Phiromtan De Bels

Bachelor of Science (Agriculture)

Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

E-mail: marphirom@gmail.com

Charuwan Rakmanee

Bachelor of Science (Biology)

Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

E-mail: lekkykate@gmail.com

Kotchasi Charoensuk

Bachelor of Fine and Applied Arts (Music)

Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

E-mail: mtcomputer9@hotmail.com